

Honderd jaar na Wumkes nog altijd reserves tegen het Fries in de kerk

In Tzum wordt morgen herdacht dat er ruim honderd jaar Fries gebruikt wordt in kerkdiensten. Een eeuw na het pionierswerk van Sibe Kornelis Bakker en Geart Aeilco Wumkes staan mensen nog altijd gereserveerd tegen het Fries in de kerk.

Achtergrond

Lodewijk Born

De stichting Krúspunt besteedt op bijzondere wijze aandacht aan het jubileumjaar 1915. Het platform heeft Friese kerken opgeroepen om zondag zo veel mogelijk gebruik te maken van Friese elementen in de kerkdienst, of een Friese dienst te houden. Met liturgiesuggesties op de website hebben kerkelijke gemeenten handvatten gekregen. Tientallen hebben daar al gehoor aan gegeven.

Een blijvend karakter heeft de 'tinkstien' die morgen gepresenteerd wordt in de Johanneskerk van Tzum; het boekje *Pioniers sûnder folgers. It Frysk yn tsjerke nei mear as 100 jier*. Daarmee wordt recht gedaan aan de geschiedenis. Vóór de beroemde Friese preek van Wumkes op 3 januari 1915 - met als titel *Mozes' dea* - was het namelijk Sibe Kornelis Bakker die op 17 mei 1914 in Franeker al een Friese preek hield. Alleen was dat niet onder auspiciën van een kerkenraad. Beide preken staan integraal in het boekje.

Journalist Abe de Vries beschrijft de achtergronden bij de eerste kerkdiensten in de eigen Friese taal over de periode 1912-1915. Daaruit blijkt dat er meer pioniers waren. Zoals de doopsgezinde predikant Sjoerd Dirk Wartena, Sjouke de Zee uit Jirnsum - die 'de earste Fryske hagepreek' hield op 19 augustus 1912 in Oranjewoud - en ds. Sipke Huismans die in de memmetaal preekte voor dienstplichtige soldaten.

De Vries: „Yn de oanrin nei de oarloch hong it yn de loft dat der no einlings ris in begjin makke wurde soe mei it ynfieren fan it Frysk as liturgyske taal yn de protestantske tsjerken, soe men sizze kinne.”

De negentiende eeuw werd de terugkeer van het schriftelijke Fries en daarmee ook van het verlangen om het in de kerk te mogen spreken. „Likegoed is it tal Frysktalige tsjerketsjinsten anno 2015 noch altyd tige beheind; wykliks net mear as in stik as fiif. Yn in provinysje dêr't mear as de helte fan de ynwenners it Frysk as memmetaal hat, en in grut part fan de oare ynwenners it Frysk wol ferstean kin, is dat ûnfiermindere in sitewaasje dy't om inisjatyf en aksje freget”, meent De Vries.

Onderzoek

Ds. Liuwe Westra van Lollum, oud-voorzitter van het Kristlik Frysk Selskip (KFS), deed voor het boekje een mini-onderzoek hoe het gesteld is met het gebruik van de Friese taal in diensten. Op 22 februari van dit jaar ondervroeg hij voorgangers van de ringen Bolsward en Makkum van de Protestantse Kerk over 28 diensten. „We witte sa stadich oan wol dat der net folle folsleine Fryske tsjinsten binne. Mar ek op oare wize kin de taal brûkt wurde”, zo legt

Westra uit. Overal is er het beeld dat een Friese preek in de kerk vaak afwezig is omdat de voorganger in de dienst daar niet voor kiest. Dat blijkt te kloppen. „It is faak in bewuste kar.”

Westra ziet daar drie redenen voor: omdat predikanten de taal schriftelijk niet machtig zijn, de hele theologische opleiding in het Nederlands is gevolgd en het tijdsaspect; over een Friese preek doen ze veel langer. „De measte foargongers hawwe in preek yn it Hollânsk foar har te lizzen as se preekje en lêze dy tekst net letterlik foar, mar befrisjelje der persoanlike opmerkings

Wy sille foar eagen hâlde moatte dat it Frysk yn tsjerke gjin doel, mar fehikel wêze moat

yn, of se geane frij mei de skreaune tekst om. Yn dy lytse feroarings en oanfolgings, de skuorren en skreven yn it Hollânsktalich gehiel, kriget it Frysk in plakje.”

Wat ook opvalt: bij andere liturgische aspecten van een dienst wordt het Fries veel vaker gebruikt. Bijvoorbeeld bij het consistoriegebed, het welkom heten van de mensen door de dienstdoende ouderling of door de leiding van de kindernevendienst. Dan geldt de norm 'praat wat dy it noflikst is', aldus Westra. Heel anders dan ten tijde van Wumkes en dienst tijdgenoten toen de dienst van het Woord „in formeel barren wie, ynklusyf it oankundigjen fan 'e lieten”.

Aura

Westra: „It wie in mienskiplik foarmjaan oan jins omgean mei it hegere, en hokker taal oft men jin it bêste by thúsfelde, wie dêrby gjin 'item', dêr't ik sa'n wurd om sis. Oer de hiele tsjinst lei it aura fan 'e 'wijing'. Dat aura is no fierhinne fuort, lykas dat yn mear fermiddens bard is. Men hoecht mar it taalgebrûk op 'e radio te ferlykjen mei dat fan 50 jier lyn om dêr in idee fan te krijen.”

De belangrijkste reden dat de pioniers van toen nog altijd niet een grote schare navolgers gekregen hebben, is van een heel andere aard, meent Westra. Het heeft te maken met het feit dat de kerk beleefd wordt als een nationaal - lees Nederlands - instituut. „Elk moat it ferstean kinne. Dat is it argumint dat men alle kearen wer heart as de diskusje fierd wurdt fan mear of minder Frysk.”

Opvallend genoeg zeggen juist de Friezen dat. „It liket wol of dat we sizze: as wy Frysk sprekke stekke wy de Ofslútdyk troch.” In de praktijk

De Johanneskerk in Tzum waar dr. G.A. Wumkes in 1915 zijn Friese preek hield. Morgen is in dezelfde kerk een vesperdienst. Foto: Simon Bleeker

blijkt er vaak geen beletsel te zijn om gewoon het Fries te gebruiken. „Dy lege tsjerkbanken koene wol fol sitte mei Nederlânske steatsboargers, dy't gjin Frysk fersteane. Mar se sitte allinnich fol yn ús hollen. Yn werklikheid binne se leech. As

Koen Zondag ziet de Friese taal als een startmotor voor een kerk waar plaats is voor creativiteit

téolooch kin ik it net goedkrije, dat de lojaliteit oan in steat it kiezen foar de iene of de oare taal fierhinne stjoert.”

Westra constateert dat „de doar in lyts eintsje iepengien is foar it brûken fan it Frysk as offisjele tsjer-

ketaal yn Fryslân”. Hij meent dat nog steeds die ene vrouw die in 1915 de kerk uitliep in Tzum bij de preek van Wumkes de Friezen op de schouder klopt. Als een soort geweten van: “Tink derom!”

Koen Zondag - ook oud-voorzitter van het KFS en dopers lekenvoorganger, meent dat er heel andere zorgen zijn. „In fiks part fan de âlden jout it Frysk net mear troch oan de bern en wa fan harren al yn it Frysk grutbrocht is, kiest yn sosjale kontakten, op it skoalplein bygeliks, foar it Hollânsk. My tinkt dat de pleiters foar it Frysk yn tsjerke te min rekken hâlde mei de feroare en feroarjende taalkaart, sawol kwalitatyf as kwantitatyf. Yn hoefolle doarpen en steden is in ientalige Fryske tsjinst noch mooglik? En hoe grut is de kleau tusken it ferkattemolke omgongsfrysk en de taal yn Bibel en *Lieteboek*?”

De vragen die nu dringender zijn dan het gebruik van de 'memmetaal' is hoe de secularisatie omgekeerd kan worden: „Wat moat en kin der dien wurde om de iPhone-generaasje op de ien of oare wize wer by de tsjerke en it Frysk yn

tsjerke te belûken? En op hokker wize kin it Frysk dêroan in bydrage leverje? Neffens my wurdt it tiid foar yngeande petearen oer sokke fragen en dêrby sille wy foar eagen hâlde moatte dat it Frysk yn tsjerke gjin doel, mar fehikel wêze moat.”

Hij ziet de Friese taal als een startmotor voor een kerk waar plaats is voor creativiteit. „It wurdt tiid foar omliedings. Dy kinne oanbrocht wurde troch minsken dy't de twadde taal fersteane: dichters, filmers, musisy, skilders, skriuwers en toanielspilers.”

Het boekje van Krúspunt kent een oplage van 250 exemplaren. Daarnaast zullen de preken van Wumkes, Bakker, Wartena, De Zee en Huismans ook voor het eerst digitaal te raadplegen zijn via de site van het platform, www.kruspunt.frl.

De vesperdienst in Tzum begint morgen om 19.30 uur.

► Pioniers sûnder folgers. Frysk yn tsjerke nei mear as 100 jier Auteurs Abe de Vries, Liuwe H. Westra en Koen Zondag. Prijs: 5 euro